

Wilma van der Westen

Contact: *Taalbeleidhogeronderwijs@gmail.com*

Taalbeleid hoger onderwijs vanuit een meertalig perspectief: hoe ziet dat eruit?

1. Inleiding

Het is tijd “om een visie te ontwikkelen op meertaligheid als uitgangspunt voor de taal-leeromgeving” (Blommaert & Van Avermaet 2008: 61). Maar hoe vertaalt een meer-talige ideologie zich naar het hoger (beroeps)onderwijs? Er zijn nog veel vragen onbe-antwoord, maar de contouren van een denkrichting tekenen zich steeds duidelijker af.

In 2019 zijn op HSN-33 de conceptuele uitgangspunten van een taalbeleid¹ vanuit een meertalig perspectief gepresenteerd (Van der Westen 2019). Tijdens de bijeenkomst is gewerkt met een gesprekskader om binnen een team van docenten, in samenspraak, tot uitgangspunten voor een gemeenschappelijke visie en een beleidskader te komen.

2. Meertaligheid in het hoger onderwijs

Hoewel het onderzoeksthema ‘meertaligheid’ op dit moment zeer leeft in de voor-schoolse educatie en in het primair en het voortgezet onderwijs, staat het in het hoger onderwijs – voor zover het de eigen onderwijspraktijk betreft – nog in de spreek-woordelijke kinderschoenen. Bovendien maakt het nogal uit of een taalbeleid – in dit verband wordt uitdrukkelijk talenbeleid bedoeld – in het hoger onderwijs vorm krijgt vanuit een eentalig of een meertalig perspectief. Een taalbeleid vanuit een (meervou-dig) eentalig perspectief focust op de instructietaal (in het hoger onderwijs in Neder-land en Vlaanderen over het algemeen het Nederlands en in toenemende mate ook het Engels) die een dominante positie inneemt. Algemeen wordt de afstand tussen de

dagelijkse taal en de academische taal, de Engels- of Nederlandstalige variant voor het leren (ontsluiten van kennis en kennisconstructie), erkend als belemmerende factor voor het studiesucces. De taalbeheersing van een *native speaker* wordt bij een eentalig perspectief als ideaal – en vaak ook als norm – beschouwd. Vreemdetaalinstructie vindt – als het aangeboden wordt – separaat plaats (taalscheiding). Een meertalige achtergrond wordt gezien als kenmerk van bepaalde studenten en in die zin als (mede)oorzaak van taal- en of studieachterstand. Als sprake is van expliciet taalbeleid is dat vaak vanuit een eentalig perspectief opgezet en vormgegeven. Een eentalig taalbeleid focust op een goede beheersing van de onderwijstaal (inclusief de academische taalvariant) door studenten. Het leren beheersen van een of meerdere andere talen (talenbeleid) kan daar ook wel onder vallen, maar dat krijgt dan vorm vanuit een meervoudig eentalig perspectief: elke taal wordt beschouwd als een afzonderlijke taal. Meestal betreft het dan vreemdetalenonderwijs en blijven de talen die studenten van huis uit meegekregen hebben, onbenut. Men spreekt in dit verband van de ‘*monolingual bias*’ (Duarte 2020), waarbij de ene studentengroep bevoordeeld is ten opzichte van de andere.

Tijdens de sessie op HSN-35 wordt het complexe concept ‘meertaligheid’ in het hoger onderwijs verder geëxploreerd op basis van de kennis en de ervaring die is opgedaan in onderwijs, studentbegeleiding en taalbeleidsontwikkeling bij wat de meest kleurrijke hogeschool van Nederland wordt genoemd, en in de begeleiding van vluchtelingstudenten van verschillende instellingen voor hoger onderwijs in de randstad en de literatuur. Deelnemers krijgen een inkijkje in de praktijk van een taalbeleid dat de taalontwikkeling van studenten hoger onderwijs centraal stelt en vanuit een meertalig perspectief vormgeeft. Wat zijn de topics? Welke doelen worden gesteld? Hoe wordt eraan gewerkt? Op welke wijze wordt getoetst en op grond van welke principes wordt beoordeeld? Meertaligheid is niet langer enkel een (achtergrond)kenmerk van bepaalde studenten, maar een kenmerk van de context van zowel de studie als het beroep. Geen keuze of optie, maar een sociaal gegeven.

Een dergelijk taalbeleid richt zich expliciet – vanuit een gelijkwaardig perspectief – op de taal- en taalcompetentieontwikkeling van alle studenten, met als belangrijkste doelen:

1. functioneel meertalig leren (ruimte bieden om het volledige meertalige repertoire van studenten in te zetten bij het leren);
2. inzetten op de verdere ontwikkeling ervan tijdens de studie;
3. studenten opleiden om hun beroep uit te oefenen in verschillende meertalige én multiculturele settings.

Tijdens de sessie op HSN-35 komen verschillende vragen aan de orde:

- Wat zijn de belangrijkste conceptuele uitgangspunten?
- Wat zijn de topics van een taalbeleid vanuit een meertalig perspectief?
- Welke doelen worden dan nagestreefd?

Vervolgens komen vragen aan bod waar nog geen direct antwoord op te geven is:

- Hoe zouden we die doelen kunnen operationaliseren?
- Hoe zou eraan gewerkt kunnen worden?
- Wat vragen en verwachten we van studenten?
- Wat hebben docenten nodig?
- Hoe kunnen we fair en rechtvaardig toetsen en op grond van welke principes wordt dan beoordeeld?

Ik geef daarbij veel voorbeelden uit de praktijk. Hier volgt nu een korte toelichting bij de doelen en bij enkele topics.

3. Doel 1 – (Functioneel) meertalig leren

Een eerste doel van een taalbeleid vanuit een meertalig perspectief is de ruimte voor functioneel meertalig leren. Eerder al maakte ik het onderscheid tussen ‘taal om te leren’ (taal als middel), ‘taal om te laten zien wat is geleerd’ (formatieve en/of summatieve evaluatie) en ‘taal als doel’ (professionele taalvaardigheid) (o.a. Van der Westen 2019). Dit onderscheid is ook in dit kader van belang. Waar taal een middel is, is zicht nodig op de rol van taal bij kennisontsluiting, kennisconstructie en toetsing. Welke meertalige strategieën kunnen docenten en studenten inzetten om de onderwijsdoelen te behalen? Interessant is de vraag wanneer, in hoeverre en voor welke functies functioneel meertalige communicatie (o.a. *translanguaging*, receptieve meertalige communicatie of luistertaal) kan worden benut voor het leren. De vraag die vervolgens voorligt, is hoe we studenten (én docenten) ruimte (kunnen) bieden voor de inzet van het volledige meertalig repertoire in het leren (en doceren en begeleiden) (Duarte 2020). Hoe kunnen we een belangrijk concept als *translanguaging* in het hoger onderwijs inzetten als pedagogisch-didactische strategie voor het ontsluiten van kennis (Duarte 2020), voor kenniscreatie en voor evaluatie?

4. Doel 2 – (Verdere) ontwikkeling van het (meer)talig repertoire

De belangrijkste vraag bij dit tweede doel is wat studenten nodig hebben om hun meertalig repertoire verder te ontwikkelen. Voor het beantwoorden van deze vraag kunnen we goed gebruikmaken van resultaten uit taalverwervingsonderzoek: welke succesfactoren dragen bij aan een snelle en effectieve taalverwerving en taalontwikkeling? Enkele factoren kennen we al uit de praktijk van taalontwikkelen lesgeven en leren: ‘zorgen voor een rijk taalaanbod’, ‘interactie stimuleren’, ‘vragen (leren en durven) stellen’, ‘*modeling*’ en ‘taalontwikkende feedback geven’ (Van der Westen 2019).

5. Doel 3 – Meertalige en multiculturele professionele taalvaardigheid/communicatie

Tot slot belichten we het derde doel, dat gekoppeld is aan de beroepscontext. Taal is hier het doel: de professionele communicatie. We kijken zowel naar de beroepsbeoefening als naar de (verdere) professionele ontwikkeling.

Collegiale samenwerking in meertalige, internationale én interdisciplinaire settings en de communicatie met – naargelang het beroep – burgers, klanten, afnemers, medewerkers, cliënten, pupillen, leerlingen, cursisten of studenten, wordt als moeilijk ervaren. Culturele verschillen kunnen behoorlijk opspelen. Bij het samenwerken met collega's in een taal die de professional zelf (of zijn collega) onvoldoende machtig is, kunnen taalproblemen (mogelijk gecombineerd met het reageren vanuit een ander referentiekader) een geslaagde communicatie of samenwerking behoorlijk in de weg staan. Bij samenwerken met collega's in een taal die de professional zelf onvoldoende machtig is, kan 'professioneel overkomen' in het geding komen.

Uit onderzoek onder beroepskrachten binnen diverse beroepenvelden naar ervaren professionele tekorten blijkt een duidelijke behoefte (of nood) aan meertalige en interculturele beroepscompetenties. Ik noem een enkel voorbeeld. Uit onderzoek van Kirsch (2021) blijkt dat professionals die met jonge kinderen werken, niet altijd even goed weten hoe ze moeten omgaan met taaldiversiteit en niet goed weten hoe zij de thuishalen van kinderen kunnen promoten en verder kunnen ontwikkelen. Deze nood reikt verder dan de eigen professionele taalvaardigheid en ligt deels op het terrein van professioneel handelen, met een duidelijke link op het vlak van 'kennis van taaldiversiteit', 'meertaligheid' en 'taalverwervingsprocessen'. Het hoger onderwijs heeft de taak om beginnende professionals ook in een (super)diverse setting professioneel te leren communiceren. Taalbeleid in een meertalig perspectief is in onze context betrekkelijk nieuw en vraagt om een nadere concretisering. Daarvoor is de inzet van *stakeholders* nodig. Die moeten betrokken worden om dit doel handen en voeten te geven. Dat kan via inschakeling van een werkveldcommissie, een alumnivereniging of een andere vorm van structureel contact met het beroepenveld.

Naast aanpassingen doen in het curriculum is het ook van belang om vast te stellen welke competenties docenten nodig hebben. Op welke manieren kan de docent studenten verder ondersteunen in het gebruik én in de verdere ontwikkeling van hun meertalig repertoire, en wat heeft hij daarvoor nodig aan kennis, houding en (didactische) vaardigheden? Werken in een professionele leergemeenschap zou hiervoor wel eens een geëigende vorm kunnen zijn. Taalbeleid werkt alleen als het een levend document is en steeds bijgesteld of aangescherpt wordt.

Als er een (overkoepelende) taalbeleid is, is het zinvol om dat taalbeleid eens kritisch te bekijken. Taalbeleid vanuit een meertalig perspectief bestaat nog niet in het hoger

onderwijs. Al zijn er hogescholen die bezig zijn met het ontwikkelen van (eerste) aanzetten.

Professionele communicatie in meertalige en multiculturele settings kan niet los gezien worden van andere beleidsthema's ('gelijkekansenbeleid', 'internationalisering', 'diversiteit', 'inclusief onderwijs', 'studiesucces', 'instroombeleid'). Daarom is inhoudelijke koppeling en organisatorische verbinding van taalbeleid met andere beleidsthema's van belang, en is samenwerking hierop onontbeerlijk.

6. Meertalige en multiculturele leeromgeving

Tijdens de sessie op HSN worden voorbeelden gepresenteerd van hoe je een meertalige studentenpopulatie kunt benutten voor de drie doelgebieden. Wanneer die meertalige setting niet voorhanden is, creëer dan voldoende meertalige en multiculturele communicatieve situaties in de opleiding, waarbinnen studenten voor meertalige en interculturele uitdagingen komen te staan en hun weg moeten zien te vinden. Alleen zo komt een doel als 'meertalig en multicultureel professioneel communiceren' binnen handbereik. De student handelt "voor het echie" in situaties en past datgene wat hem aangereikt is (zie de twee voorbeelden) toe in studiesituaties of (semi)professionele settings ('*using in real situations*'). De student weet waar hij op moet letten en trekt uit het eigen taalgebruik of taalgedrag conclusies van wat goed ging en wat nog aandacht behoeft (bewust leren).

Benut de mogelijkheden die in het huidige curriculum voorhanden zijn, formuleer doelen en geef studenten handreikingen (zie de twee voorbeelden). Onderwijsvormen zoals 'rollenspellen' of 'het oefenen met simulatiepatiënten' lenen zich goed voor het inzetten van mensen met een anderstalige en/of een andere sociaal-culturele achtergrond. Daarnaast kunnen ook gastdocenten worden uitgenodigd om bepaalde *content* toe te lichten. Benut ook de mogelijkheden om aan de ontwikkeling van professionele communicatieve doelen te werken door de keuze van de stageplaats. Kijk bijvoorbeeld naar de extra mogelijkheden tijdens bedrijfs- of instellingsbezoeken. Soms zijn door kleine aanpassingen (andere gastheer, studenten een communicatieve opdracht meegeven, enz.) grote resultaten te halen.

Voorbeeld 1 – Professioneel communiceren met een gesprekspartner die de taal die jij spreekt onvoldoende beheerst

Check in hoeverre je gesprekspartner de taal begrijpt. Doe dat neutraal en respectvol. Behandel een volwassene volwassen.

Laat zien dat je je taal weet aan te passen.

Pas strategieën toe:

- Gebruik korte en directe zinnen (actieve vorm).
- Vermijd complexe zinnen als *Zou u mij kunnen vertellen waar u pijn heeft?*, maar vraag *Waar heeft u pijn?*
- Vat samen, gebruik herhaling en synoniemen. Dat verhoogt de redundantie én de kans om de boodschap te begrijpen. Leg de nadruk op cruciale woorden.
- Praat niet krom. En pas je taalgebruik niet aan aan dat van de ander. De receptieve beheersing van taal is immers altijd groter dan de productieve.
- Vermijd idioom.

Check met de ‘terugvraagmethode’ of ‘terugvertelmethode’ of je boodschap is overgekomen.

Kies het ik-perspectief (*Ik wil graag weten of ik het duidelijk heb uitgelegd*) en stel vervolgens controlevragen.

Waar nodig, zet je hulpmiddelen in om het taalverschil te overbruggen en je boodschap over te brengen.

Tools: *Google Translate* of *DeepL*, tolkentelefoon.

Visuele ondersteuning: filmpjes, tekeningen, foto's, aanwijskaarten of pictogrammen.

Voorbeeld 2 – Professioneel communiceren als de professional zelf de gebezigde taal onvoldoende beheerst

Zeg dat je de taal niet goed beheerst. Vertel welke taal of talen je wel beheerst. Schakel over op een andere taal of vraag of je gesprekspartner om langzaam en duidelijk te spreken.

Check steeds met de ‘terugvraagmethode’ of ‘terugvertelmethode’ of je de boodschap goed hebt begrepen.

Pas strategieën toe:

- Vat samen, gebruik herhaling en synoniemen. Leg de nadruk op cruciale woorden.
- Vraag naar de betekenis van woorden die je niet kent of zoek die op.
- Vraag om een voorbeeld.

Wanneer nodig, zet je hulpmiddelen in om het taalverschil te overbruggen en de boodschap te begrijpen of te verduidelijken.

Tools: *Google Translate* of *DeepL*, tolkentelefoon.

Visuele ondersteuning: filmpjes, tekeningen, foto's, aanwij斯卡arten of pictogrammen.

7. Tot slot

In het hoger onderwijs bestaat een taalbeleid vanuit een meertalig perspectief nog niet. Ik ken echter wel enkele hogescholen die bezig zijn met de ontwikkeling en vormgeving ervan. Aanzetten op deelgebieden zijn hier en daar al zichtbaar. Tijdens HSN-35 werken we aan een nadere concretisering en vormgeving. We sluiten de sessie af met *quick wins*: welke eerste stappen kan je zetten om – met relatief weinig inspanningen of veranderingen aan je onderwijs – mogelijkheden te creëren voor de ontwikkeling van meertalige en multiculturele competenties, vanuit een meertalig perspectief?

Referenties

De Wachter, L., J. Heeren & D. Speelman (2017). 'Meer talen, meer kans op falen? Meertalige instromers in het hoger onderwijs'. Online raadpleegbaar op: <http://taaluniversum.org/inhoud/meertaligheid-dan-ooit>.

- Duarte, J. (2020). “Translanguaging in mainstream education: a sociocultural approach”. In: *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 22 (2), p. 150-164.
- García, O. & L. Wei (2014). *Translanguaging: Language, Bilingualism and Education*. London: Palgrave Pivot.
- Kirsch, C. (2021). “Practitioners’ language-supporting strategies in multilingual ECE institutions in Luxembourg”. In: *European Early Childhood Education Research Journal*, 29 (3), p. 336-350.
- Thieme, A. & H. Vander Beken (2021). “Meertalige en anderstalige studenten in het Nederlandstalig universitair onderwijs: kansen en uitdagingen voor taalbeleid. Een verkennende analyse”. In: A. Mottart & S. Vanhooren (red.). *Vierendertigste Conferentie Onderwijs Nederlands*. Gent/Dronen: Skribis, p. 24-30.
- Van der Westen, W. (2016). “De cijfers, de gezichten en de onneembare taal(beleids)barrières. Taaldiversiteit in het hoger onderwijs”. In: A. Mottart & S. Vanhooren (red.). *Dertigste Conferentie Onderwijs Nederlands*. Gent/Dronen: Skribis, p. 99-106.
- Van der Westen, W. (2019). “‘Ten years after’. Conceptuele uitgangspunten voor een taalbeleid in hoger onderwijs”. In: A. Mottart & S. Vanhooren (red.). *Drieëndertigste Conferentie Onderwijs Nederlands*. Gent/Dronen: Skribis, p. 97-111.

Noot

- ¹ Waar ‘taalbeleid’ staan kan ook talenbeleid gelezen worden. Ik geeft zelf de voorkeur aan het woord taalbeleid omdat ik dat beter vind aansluiten bij het concept ‘volledig meertalig taalrepertoire’.